

samengevat.nl

NIEUW
Sluit volledig aan
op het examen-
programma

samen gevat }

havo

Economie

ThiemeMeulenhoff

www.samengevat.nl

samen gevat }

havo

Economie

drs J.P.M. Blaas

COLOFON

Vormgeving

Criterion, Arnhem

Opmaak

Crius Group, Hulshout

Omslagfoto

Getty Images

Over ThiemeMeulenhoff

ThiemeMeulenhoff ontwikkelt zich van educatieve uitgeverij tot een learning design company. We brengen content, leerontwerp en technologie samen. Met onze groeiende expertise, ervaring en leeroplossingen zijn we een partner voor scholen bij het vernieuwen en verbeteren van onderwijs. Zo kunnen we samen beter recht doen aan de verschillen tussen lerenden en scholen en ervoor zorgen dat leren steeds persoonlijker, effectiever en efficiënter wordt.

Samen leren vernieuwen.

www.thiememeulenhoff.nl

ISBN 978 9006 49244 6

Zevende druk, 1^e oplage, 2022

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2022

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (PRO), Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp (www.stichting-pro.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich tot de uitgever te wenden. Voor meer informatie over het gebruik van muziek, film en het maken van kopieën in het onderwijs zie www.auteursrechtenonderwijs.nl.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Deze uitgave is volledig CO₂-neutraal geproduceerd.

Het voor deze uitgave gebruikte papier is voorzien van het FSC®-keurmerk. Dit betekent dat de bosbouw op een verantwoorde wijze heeft plaatsgevonden.

voorwoord

Beste examenkandidaat,

Voor je ligt de geheel vernieuwde Samengevat, aangepast aan de exameneisen die vanaf 2022 van kracht zijn en voor het eerst geëxamineerd worden in 2023.

In dit boek vind je de leerstof en de vaardigheden voor het havo-examen economie kort en systematisch weergegeven.

Deze samenvatting stelt je in staat om in korte tijd veel stof te herhalen en te overzien.

Hoofd- en bijzaken worden onderscheiden waardoor je inzicht krijgt in de grote lijnen van de stof en in de samenhang tussen de verschillende onderwerpen.

Met Samengevat bereid je je zelfstandig voor op het examen.

Gecombineerd met de Examenbundel havo economie vormt deze Samengevat de beste voorbereiding op je examen. De theorie vind je in Samengevat en je oefent met de opgaven uit de Examenbundel!

Je kunt Samengevat en Examenbundel naast elke methode gebruiken.

Heb je opmerkingen? Meld het ons via vo@thiememeulenhoff.nl.

Amersfoort, juli 2022

opmerking

Hoewel dit boek met de grootst mogelijke zorg is samengesteld, kunnen auteur en uitgever geen aansprakelijkheid aanvaarden voor aanwijzingen naar aanleiding van publicaties van de overheid betreffende specifieke examenonderwerpen, de hulpmiddelen die je tijdens het examen mag gebruiken, duur en datum van je examen, etc.

Het is altijd raadzaam je docent of onze website www.examenbundel.nl te raadplegen voor actuele informatie die voor jouw examen van belang kan zijn.

hoe werk je met dit boek?

In SAMENGEVAT vormen linker- en rechterbladzijde een geheel. De begrippen die links kort worden weergegeven, worden rechts nader toegelicht (door definities, illustraties of voorbeelden).

LINKERBLADZIJDE

Op de linkerbladzijde staan boomdiagrammen die de onderlinge relaties van begrippen laten zien. De linkerbladzijde dient als een checklist om snel na te gaan of de genoemde onderwerpen bekend zijn.

dit is het hoofdbegrip	→	inkomen
<i>cursieve tekst</i> geeft de relatie aan	→	
opsomming die volgt		<i>benaderingen (hier één genoemd)</i>
begrip van 1 ^e orde, beschrijft	→	■ politiek rekening houdend met overheidsingrijpen
hoofdbegrip + toelichting		(belastingen, subsidies)
<i>cursieve tekst</i> geeft de relatie aan		
opsomming die volgt		<i>opgebouwd uit</i>
begrip van 2 ^e orde, geeft informatie	→	■ primair inkomen zonder ingrijpen van de overheid; wil/ph
over bruto toegevoegde waarde		■ secundair inkomen besteedbaar inkomen
		■ tekort kapitaalgoederen/investering
<i>cursieve tekst</i> geeft de relatie aan		
opsomming die volgt		<i>primair inkomen</i>
begrip van 3 ^e orde, geeft informatie	→	■ winstinkomen dividenduitkering aan aandeelhouders
over netto toegevoegde waarde +		■ interestinkomen rente op obligaties, spaarrekeningen
toelichting		■ looninkomen betaling aan de werknemer
		■ pachthuor huur van een huis betalen aan huiseigenaar

RECHTERBLADZIJDE

Op de rechterbladzijde vind je meer informatie, die heb je nodig als je de begrippen links nog niet kent of als je die nog onvoldoende beheerst. Deze theorie vervangt voor een deel de theorie die in je leerboek staat.

Hier vind je de definitie en een toelichting op het begrip ontwikkelingsland van de linkerbladzijde	→	primair inkomen inkomen verdiend met werken plus inkomen uit bezit. Het gaat hier om winstinkomen (waaronder dividend), interestinkomen, looninkomen, pacht-/huurinkomen (makkelijk te onthouden als: wilp/h).
Zo worden ook andere begrippen uitgelegd.	→	secundair inkomen of besteedbaar inkomen primair inkomen gecorrigeerd voor inkomensoverdrachten aan de overheid gedaan of van de overheid gekregen. Je trekt van het primaire inkomen de inkomstenbelasting en sociale premies af en telt er de sociale uitkeringen (bv. AOW) bij op. Je moet het besteedbare inkomen niet verwarren met het netto-inkomen. Het verschil zit in de ontvangen sociale uitkeringen.
Er staan ook voorbeelden, diagrammen of tabellen ter toelichting.		

inhoud

voorwoord	3
hoe werk je met dit boek?	4
1 Domein A: Vaardigheden	6
2 Domein D: concept Markt	14
3 Domein E: concept Ruilen over tijd	62
4 Domein F: concept Samenwerken en onderhandelen	76
5 Domein G: concept Risico en informatie	88
6 Domein H: concept Welvaart en groei	98
7 Domein I: concept Goede tijden, slechte tijden	136
– trefwoordenregister	152

1 Domein A Vaardigheden

in dit domein:

onderdelen

- **informatievaardigheden**
- **rekenkundig en/of grafisch onderbouwen**
- **standpuntbepaling**
- **strategisch inzicht**
- **zelfstandig leren** extra toevoeging auteur

informatievaardigheden

onderdelen

- **benodigde informatie ophalen** uit tekst, tabellen, grafieken en afbeeldingen
- **bronnen kunnen beoordelen** op bruikbaarheid en toepasbaarheid
- **informatie kunnen toelichten** indien nodig met voorbeelden
- **feiten van meningen kunnen onderscheiden**
- **gegeven bronnen kunnen verhelderen** en in combinatie met economische kennis tot antwoorden komen op economische vragen

uitwerking in examenvragen

- **informatie-selectievraag** herkennen en selecteren van economische begrippen
- **informatie-begripsvraag** economische begrippen herkennen en koppelen
- **informatie-bewerkingsvraag** economische begrippen herkennen en toepassen

rekenkundig en/of grafisch onderbouwen rekenvaardigheden

kennen en kunnen omgaan met

- **rekenregels van optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en delen**
- **positieve en negatieve getallen**
- **breuken** delingen bv. $7 \div 8$
- **decimalen** bv. 0,12
- **perunages, percentages/procenten, promillages/promilles**
- **procentuele verandering** $[(\text{nieuw} - \text{oud}) \div \text{oud}] \times 100\%$
- **procentpuntverandering** van 5% naar 6% is stijging met 1%-punt
- **verhoudingen** iets is $5 \times$ zo groot als iets anders \Rightarrow verhouding is $5 \div 1$
- **rekenen met kleine en met grote getallen** een half procent of 400 miljard
- **schatten, benaderen** bv. inflatie 2% en loon 5% omhoog \Rightarrow koopkracht ongeveer 3% omhoog
- **afrondingsregels**
- **lineaire vergelijkingen eerstegraadsvergelijkingen**
- **oplossen van een stelsel van vergelijkingen via substitutie** $Q_a = Q_v$ oplossen
- **werken met assenstelsels (X en Y) en kwadranten**
- **oppervlaktes arcen** zoals de TO-opbrengst of het consumentensurplus
- **indexcijfers** zie verderop
- **diagrammen** lijn, staaf, cirkel zowel enkelvoudig of samengesteld
- **tabellen** rijen/kolommen, indeling in klassen en cumuleren
- **gemiddeldes** zowel gewogen als ongewogen

perunage 'per un' of 'per een', als iets met een perunage van 1 is gestegen dan is er 1 gedeelte bijgekomen (= 100 procent). Als het rentepeil 5% is, is het 0,05 uitgedrukt in een perunage.

percentage 'per cent' of 'per honderd', als iets is gestegen met 1% dan is er een honderdste deel bijgekomen.

procentpunt het (absolute) verschil tussen twee percentages. Als de rente stijgt van 4% naar 5% dan stijgt de rente met 1%-punt. Denk eraan: de rente is dan met 25% gestegen!

promillage 'per mille' of 'per duizend', als iets met een promillage van 1 gestegen is, dan is er een duizendste deel of 0,001 gedeelte bij gekomen (= 0,1%).

indexcijfer een verhoudingsgetal. Het getal geeft aan hoe een grootte is veranderd ten opzichte van een basis(-periode). De basis is altijd 100. Zo betekent een indexcijfer 115, dat een grootte 1,15 maal zo groot is als de basis; of een grootte is 15% groter dan de basis. Een indexcijfer van 0,5 geeft zodoende aan dat iets met 99,5% is gedaald t.o.v. de basis of $0,005 \times$ zo groot is als de basis.

diagram tekening die een cijfermatig verband aangeeft. Zo kennen we de rechte lijn. Deze wordt in een assenstelsel getekend. Bv. een punt op een vraaglijn geeft het verband aan tussen een bepaalde gevraagde hoeveelheid en de bijbehorende prijs.

staafdiagram verband tussen iets wat op de x-as staat en de hoogte van een bedrag of percentage dat op de y-as staat aangegeven. Men doet dit met behulp van staven of balken. Zo kun je een staafdiagram maken van de uitgaven van de ministeries: op de x-as noem je de ministeries, en op de y-as staan uitgaven in euro's of in percentages van de totale overheidsuitgaven.

cirkeldiagram 'rondje' geeft het totaal aan. Dit is vaak aangegeven in procenten, dan stelt zo'n rondje (of 'taart') 100% voor. In zo'n cirkeldiagram maak men dan onderverdelingen ('taartpunten'). De grootte van zo'n taartpunt geeft aan welk deel van het geheel dit uitmaakt.

tabel in een schema van kolommen en rijen geeft men getallen weer. Een kolom bekijk je van boven naar beneden (verticaal) en een rij van links naar rechts (horizontaal; het is een regel). Bv. boven een aantal kolommen staat Q, TK, TVK en TCK. De eerste kolom is de belangrijkste. In dit voorbeeld is dat de productieomvang. Je kunt dan bv. aflezen dat bij de regel Q = 10 wat dan TK, TVK en TCK is.

decielen betekent honderd in tienden verdeeld. Zo kun je de mensen met een inkomen indelen in groepen van 10%. De eerste tien procent bevat dan de 10% mensen met het laagste inkomen, de tweede 10% de mensen met een iets hoger inkomen, etc.

indexcijfers*uitgangspunten*■ **basisjaar = 100**

■ **indexcijfer berekenen (algemeen)** :
$$\frac{\text{waarde grootheid X}}{\text{waarde grootheid X in de basis of grondslag}} \times 100$$

veelgebruikte

■ **prijsindexcijfer (pic)**

- **enkelvoudig of partieel** ontwikkeling prijspeil van een goed of groep goederen
- **samengesteld, gewogen** wegingsfactor bepaalt hoe zwaar een enkelvoudig pic meetelt in totaal; budgetonderzoek CBS, consumentenprijsindexcijfer (CPI)

■ **nominaal indexcijfer (nic)** in geld gemeten, in lopende prijzen■ **reëel of hoeveelheidindexcijfer (ric)** koopkracht, in goederen gemeten, in constante prijzen*formules*

■ **ric** = $\frac{\text{nic}}{\text{pic}} \times 100$ of $\% \Delta \text{ric} = \% \Delta \text{nic} - \% \Delta \text{pic}$ NB Ga bij ieder indexcijfer altijd uit van hetzelfde basisjaar

■ **reëel inkomen** = $\frac{\text{nominaal inkomen}}{\text{pic}} \times 100$

■ **samengesteld, gewogen pic** =
$$\frac{\text{wg}_1 \times \text{epic}_1 + \text{wg}_2 \times \text{epic}_2 + \text{wg}_3 \times \text{epic}_3 + \text{enz.}}{\text{wg}_1 + \text{wg}_2 + \text{wg}_3 + \text{enz.}}$$

waarin: wg_1 = wegingsgetal van goed 1 en epic_1 = enkelvoudig pic van goed 1, enz.

percentielen betekent honderd in honderd verdeeld (cent = honderd). Zo kun je de mensen met een inkomen indelen in groepen van 1%. De eerste procent bevat dan de 1% mensen met het laagste inkomen, de tweede 1% de mensen met een iets hoger inkomen, etc.

informatie vertalen in tabellen, lijndiagram en staafdiagram een voorbeeld:

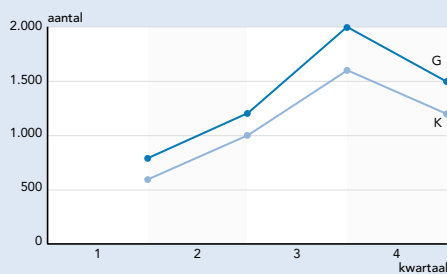
Een fabrikant van ijsjes produceert en verkoopt grote ijsjes (G) en kleine ijsjes (K).

De verkoop van grote ijsjes was in 2021 als volgt over de vier kwartalen verdeeld: 800, 1.200, 2.000, 1.500. Voor kleine ijsjes was dat: 600, 1.000, 1.600, 1.200.

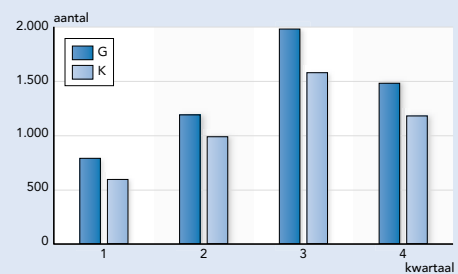
Vertaling in een tabel:

soort ijsjes ↓	kwartaal →	I	II	III	IV
groot		800	1.200	2.000	1.500
klein		600	1.000	1.600	1.200

Vertaling in een lijndiagram:

Vertaling in een staafdiagram:

wegingsfactor getal dat aangeeft hoe zwaar iets meetelt in het geheel. Dit getal ligt altijd tussen 0 en 1. Bv. een wegingsfactor van 0,1 voor bier in de bestedingen van een student geeft aan dat 10% van zijn uitgaven opgaat aan bier. De wegingsfactoren van de consumptieve bestedingen worden van tijd tot tijd via een budgetonderzoek opnieuw bepaald.

budgetonderzoek periodieke enquête van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) om te bepalen waaraan de consumenten hun geld uitgeven. Dit onderzoek bepaalt de wegingsfactoren van de bestedingen. Een prijsstijging van zaken met een hoge wegingsfactor geeft relatief veel koopkrachtverlies.

standpuntbepaling

onderdelen

- **rol en perspectief van verschillende actoren zien** zoals van consumenten, producenten, werkgevers, werknemers, burgers, overheid, bankwezen
- **eventuele botsing van belangen kunnen zien**
- **oplossingen voor / reacties op mogelijk ongewenst gedrag** moral hazard
- **een standpunt bepalen en kunnen onderbouwen** argumenten pro
- **een standpunt relativeren/weerleggen** argumenten contra
- **een afweging kunnen maken**

uitwerking in examenvragen

- **een argumentatievraag** welk idee heeft deze econoom en welke argumenten heeft hij daarvoor
- **standpuntvraag** wie heeft volgens jou gelijk in een kwestie, dus een onderbouwing van een standpunt kunnen geven
- **schrijfpdracht met afwegingsvraag** een afweging maken tussen meerdere standpunten of meningen

strategisch inzicht

onderdelen

- **herkennen van economische aspecten** bij het analyseren van concrete maatschappelijke vraagstukken
- **hanteren van economische denkwijze** redeneren binnen veronderstellingen
- **onderscheiden van oorzaak en gevolg**
- **onderscheiden van probleem en oplossing**
- **onderscheiden van korte en lange termijn**
- **onderscheiden van evenwichtige situaties en onevenwichtige situaties**

weergeven van een standpunt betekent een gefundeerde opinie geven. Dit hoeft niet je eigen mening te zijn, maar je moet je ook kunnen inleven in andere meningen en argumenten. Een voorbeeld waarin het gaat om lenen van geld: In een tekst beweert iemand dat de meeste leningen die gezinnen afsluiten onverantwoord zijn. De vraag kan dan zijn om argumenten te geven die dit kunnen ondersteunen, of het tegendeel: argumenten geven dat dit niet altijd het geval hoeft te zijn.

argumentatievraag 'geef de argumenten die de schrijver voor zijn stelling in een tekst aanvoert.' Dus: jij moet die argumenten uit een tekst kunnen halen en noemen.

standpuntvraag 'kun je met argumenten verdedigen dat het lenen door gezinnen in bepaalde situaties wel verantwoord is?' Je moet je kunnen verplaatsen in een 'tegenstander' die lenen in bepaalde omstandigheden verantwoord vindt. Het gaat er daarbij niet om of jij het met die 'tegenstander' eens bent.

afwegingsvraag 'in welke situaties is het lenen van geld volgens jou wel verantwoord en in welke situaties niet?' In het antwoord mag te merken zijn hoe jij aankijkt tegen het lenen en uitgeven van geld.

zelfstandig leren

efficiënte en effectieve aanpak houdt in

- oriënteer je voordat je begint
 - wat moet/wil ik doen?
 - waarom doe ik het?
 - wat weet ik al?
 - wat is de grote lijn in de stof?
- kies een goede aanpak
 - ga uit van je oriëntatie
 - denk om je zwakke en sterke kanten
 - kies per onderdeel de juiste aanpak
- het eigenlijke leren
 - volg de aanpak die je gekozen hebt
 - vraag je regelmatig af*
 - heb ik onthouden wat ik geleerd heb?
 - begrijp ik het echt?
 - kan ik het uitleggen aan een ander?
 - kloppen de oplossingen of uitkomsten?
 - verbind nieuwe kennis met oude kennis
 - heb je een dergelijk probleem al eerder gehad?
 - welke oplossingsmanieren gebruikte je toen?
 - kun je begrippen gebruiken die je al kent?
 - bedenk toepassingen
 - kun je ook andere voorbeelden oplossen?
 - ga na hoe het geleerde in een toets kan voorkomen
- beoordeel of je goed geleerd hebt
 - heb je geleerd wat je wilde/moest leren?
 - wat lukte wel en wat niet, en ook waarom wel/niet?
 - klopte de tijdsplanning?
 - bleef je gemotiveerd en geconcentreerd?
- ontwikkel een goede inzet
 - plan de tijd voor school en je vrije tijd
 - houd je aan je planning
 - probeer je motivatie te verbeteren
 - stel alleen haalbare doelen
 - maak van tegenslagen nieuwe uitdagingen
- vergroot je concentratie
 - ga na wat je kan afleiden
 - zorg voor een omgeving met weinig afleidingen

efficiënt en effectief leren in een zo kort mogelijke tijd (= efficiënt) je doel (= effect) bereiken. Iedereen moet zich een haalbaar doel stellen, bijvoorbeeld: ik wil gemiddeld een zeven staan. Dit doel kost je tijd, maar je moet de tijd zo beperkt mogelijk houden. Haal je die zeven niet, dan besteed je er te weinig tijd aan, en/of je studeert niet goed. Haal je die zeven wel, dan moet je je ook afvragen of je wel goed studeert. Het kan best zijn dat een andere methode van werken ook het zelfde resultaat oplevert maar in minder tijd.

oriënteren voordat je begint, is het goed je af te vragen met welk doel je wat gaat doen. Moet je een tekst lezen als achtergrondinformatie of moet je die kunnen opdreunen; moet je de begrippen alleen maar leren of moet je ze ook kunnen toepassen? Verder is het bij de oriëntatie goed om na te gaan wat je al weet van het onderwerp. En natuurlijk moet je de grote lijnen goed in de gaten houden. Als je bijvoorbeeld de keynesiaanse theorie leert, dan is de essentie dat de bestedingen de hoogte van het nationaal product/inkomen bepalen. De hoogte van de bestedingen hangt weer af van de investeringen, de consumptieve vraag, etc. Uitweidingen over de investeringen hebben alleen tot doel om uit te leggen waardoor de investeringen stijgen of dalen. Want als de investeringen stijgen of dalen heeft dat weer invloed op de hoogte van de bestedingen.

aanpak probeer zelf uit te vinden waar jij sterk in bent. Heb je bijvoorbeeld ontdekt dat je je het best concentreert door tijdens het lezen van een tekst de belangrijke begrippen op te schrijven op een kladblok, pas dat dan systematisch toe. Hoe dan ook: ontwikkel en verbeter je eigen aanpak.

nieuwe kennis aan oude kennis koppelen bv. stel je geeft per maand te veel geld uit. Met je kennis van kostensoorten kun je snel onderscheid maken tussen je variabele en constante maandelijkse kosten. Je weet dan dat je op korte termijn alleen kunt bezuinigen op je variabele kosten. Een ander voorbeeld: Met de marginaalKostenanalyse kun je bv. nagaan wat het je waard is om meer mensen uit te nodigen op je feestje als je dan uit moet wijken naar een groter te huren zaaltje.

bedenk toepassingen bv. je kunt controleren of je een opgave begrepen hebt door alleen de getallen (bedragen, percentages, enz.) van een opgave te veranderen. Vlak voor een toets of repetitie probeer je dan of je ook de gewijzigde opgave kunt maken.

2 Domein D: concept Markt

in dit domein: micro-economie

- markt
- (markt-)vraag
- (markt-)aanbod
- marktmechanisme of prijsmechanisme
- marktvormen
- marktresultaten
- marktfalen
- overheidsingrijpen op de markt
- arbeidsmarkt

goederen zowel materieel als immaterieel, fysiek of niet-fysiek

te onderscheiden in

- **individuele goederen** aanwijsbare gebruiker
- **collectieve goederen** defensie, bestuur, straatverlichting, dijken, overheid de meest aangewezen producent
 - kenmerken*
 - **voor velen bedoeld goed**
 - **niet-rivaliserend gebruik** gebruik door de een gaat niet ten koste van een ander
 - **niet-splitsbaar** iedereen maakt gebruik van het hele product
 - **geen uitsluiting mogelijk** als het goed er is, dan profiteert iedereen, dus 'freeriders' of meelifgedrag mogelijk

markt ontmoeting van vraag en aanbod, individuele goederen: er is een prijs te bepalen

- **abstracte markt** vrijwel iedere markt, bv. markt voor tv's, huizen
- **concrete markt** bloemen- of groenteveiling, rommelmarkt

marktpartijen

- **consumenten** aanbieders van de productiefactoren; vragers van consumptiegoederen
- **bedrijven** aanbieders van individuele goederen; vragers van kapitaalgoederen/ productiefactoren, diensten
- **overheid** aanbieder van (quasi-) collectieve goederen; vrager van consumptie- en kapitaalgoederen
- **buitenland** aanbieders van consumptie- en kapitaalgoederen; vragers van consumptie- en kapitaalgoederen

markt ontmoeting tussen vraag en aanbod, als gevolg hiervan komt een prijs tot stand.

marktform alle omstandigheden waaronder de ruil (koop en verkoop) op een markt plaatsvindt en op welke manier de prijs tot stand komt. Zo zal een bedrijf met een uniek product een grote machtspositie hebben en daardoor de prijs min of meer kunnen dicteren.

markresultaat voortbrenghsel van een markt. Je moet dan denken aan: de prijs, de hoeveelheden die van eigenaar wisselen, de kwaliteit van de producten/diensten, de winst die behaald wordt, het consumenten- en producentensurplus, etc. Marktgedrag en marktform beïnvloeden het resultaat van een markt.

marktfalen markten werken niet altijd tot tevredenheid van de maatschappij en/of de overheid. Soms is een product zelfs niet via een markt te verhandelen (collectieve goederen). De overheid is hét orgaan om marktfalen aan te pakken en de negatieve gevolgen van vrijemarktwerking zo klein mogelijk te maken. Door marktfalen aan te pakken wordt in principe de brede welvaart bevorderd.

arbeidsmarkt het geheel van vraag naar en aanbod van arbeid. De vragers zijn de werkgevers (particuliere bedrijven en overheid), het aanbod bestaat uit de beroepsbevolking. In de praktijk hebben we met segmentatie van de arbeidsmarkt te maken, d.w.z. met deelmarkten: zo heb je de markt voor loodgieters.

abstracte markt het abstracte geheel van vraag en aanbod, de markt voor tv's of voor vliegzeizen. Voorbeelden zijn verder: de oliemarkt of de arbeidsmarkt.

concrete markt een markt waarbij je denkt aan een bepaalde plaats waar vragers en aanbieders bij elkaar komen, bv. een veiling of een rommelmarkt.

consumenten of gezinshuishoudingen kopers van producten die deze producten voor eigen behoeftebevreidiging aanschaffen. Kortom, het zijn de mensen in de samenleving. Soms worden ze in de economische statistieken geclusterd tot huishoudingen, d.w.z. een cluster van eindgebruikers die bij elkaar wonen, zoals gezinnen.

bedrijven of bedrijfshuishoudingen een mens of groep mensen die producten maken (produceren) en aanbieden, die ze willen verkopen. Een zzp'er is dus een bedrijf, net als ASML in Eindhoven. De meeste bedrijven moeten rekening houden met andere bedrijven, met andere woorden: ze moeten concurreren.

concurreren wedijveren of mededingen. Een bedrijf concurreert met een ander bedrijf om de klant. Een groenteboer concurreert zodoende met een supermarkt.

bedrijfstak groep van bedrijven die zich met ongeveer gelijksoortige economische activiteiten bezighoudt. Je kan denken aan de industrie, de handel en de horeca.

examenbundel >

havo **Nederlands**
havo **Engels**
havo **Duits**
havo **Frans**
havo **Economie**
havo **Bedrijfseconomie**
havo **Maatschappijwetenschappen**
havo **Geschiedenis**
havo **Aardrijkskunde**
havo **Wiskunde A**
havo **Wiskunde B**
havo **Scheikunde**
havo **Biologie**
havo **Natuurkunde**

samengevat }

havo **Economie**
havo **Bedrijfseconomie**
havo **Maatschappijwetenschappen**
havo **Geschiedenis**
havo **Aardrijkskunde**
havo **Wiskunde A**
havo **Wiskunde B**
havo **Scheikunde**
havo **Biologie**
havo **Natuurkunde**
havo/vwo **Nederlands 3F/4F**
havo/vwo **Rekenen 3F**

Tips, tricks en informatie die jou helpen bij het slagen voor je eindexamen vind je op examenbundel.nl! Nog meer kans op slagen? Volg ons ook op social media. #geenexamenstress

examenidoom + examenbundel + samengevat + zeker slagen! = #geenexamenstress

examenidoom

havo **Engels**
havo **Duits**
havo **Frans**

zeker slagen!

voor vmbo, havo én vwo

